

עבד אין לו נכסים ואם הם באים לתבוע מלד המשפחות האחרות הבאים מיפת שיש גם להם חלק מלד מי הם באים וזהו שאמר עבד למי כלומר אין לכם טענה על ישראל שמלד מי מהאדונים אחת באים לתבוע כי מלד עלמם אין להם מקום לתבוע אחרי היותם עבדים אבל הקב"ה סיכל עתה הכנענים לפני אלכסנדרוס מוקדון שלא רעו להשיב הלאה אין כנען כולו קנוי לכם רק חציו ולכן תקנו לעשות אותו יום יו"ט בשביל שנעשה להם גם שגביהא השתיקם בטענה בלתי מספקת וגם בדיו בני מזרים ובני ישמעאל ובני קטורה עם ישראל לא היתה תשובתו של גביהא תשובה נלחת כי בדיו בני מזרים היה פתחון פה להם לטעון הלא אחת לא הייתם עבדים אלינו רק למלך בלבד כדכתיב ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מזרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים ובדיו בני ישמעאל היה ג"כ פתחון פה להם לטעון הלא אברהם אבינו לא שילח כלל ישמעאל עם בני הפילגשים וממילא האף דכתיב ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות לא קחי כלל על ישמעאל:

ורבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות כו'. הקשה הרב הנזכר היאך עשה זה אברהם והלא קיים כל הסורה כולה ואפילו עירובי תבשילין כדאיתא ביומא בפרק אמר להם סממונה וא"כ איך העביר הנחלה מישמעאל ובני קטורה ונחנה ליחזק והא אמרינן בפרק נערה שנחתתה שינא לא חזוי כי עבדתי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא ותיזך שאני הכא דכתיב כי בילחק יקרא לך זרע וקשה לי על דבריו הסינה ישמעאל שעליו השיב הקב"ה לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כי בילחק יקרא לך זרע כלומר והדיו עמה במה שאמרה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יחזק אבל שאר בני קטורה מאי איכא למימר שהרי שרה לא אמרה כן אלא על ישמעאל בשביל שראתה אותה מלחק פי' ע"א וגו' וש"ד כמו שדרשו רז"ל ועדיין לא נולדו שאר בני קטורה. ולי נראה שהקושיא מעיקרא ליחא מכמה טעמים חדא שהרי משנה שלמה שניט ביבמות פרק כ"ד ובקידושין פרק האומר בנו מן השפחה וכוותית אינו בנו לשום דבר לא ליורשו ולא לענין יבום ושאר כל דבר וזהו נחכוונה שרה באמרה כי לא יירש בן האמה הזאת וגו' כלומר מאחר שהוא בן האמה הזאת אינו ראוי לירש כמו שנבאר ואפילו את"ל ששחררה קודם שנשאה לא קשיא מידי שהרי אברהם וישמעאל ושאר בני קטורה גרים היו ומתיא בפ"ק דקידושין ע"א את הגר וגר את הגר אינו יורש לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים כו'. ועוד דויל בחר טעמא למא לא מעדיין את הנחלה אפילו מברא בישא לברא טבא והוא משום דלא ידעת מאי זרעא נפיק מיניה כדאיתא בפרק נערה שנחתתה אבל אברהם ידע ברוח הקדש שזרעם של ישמעאל ושאר בני קטורה לא יהיו טובים כמו שאמרנו בב"ר אמר אברהם אם אני מברך את יחזק עבשיו בני ישמעאל ובני קטורה בכלל ואם אין אני מברך את בני ישמעאל ובני קטורה היאך אני מברך את יחזק כו'. כן נראה לי:

במא מהנח. יש מפרשים דליכא למימר כסף וזהב ומטלטלים שהרי כבר כתוב ויתן אברהם את כל אשר לו ליחזק וא"כ מניין היו לו נכסים ולא נהירא שהרי לא כתיב ויתן אברהם מתנות לבני הפילגשים דהוה משמע אחר שנתן את כל אשר לו ליחזק נתן ג"כ מתנות לבני הפילגשים אלא ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות כתיב ולשון נתן משמע שנתן כבר קודם שנתן את כל אשר לו ליחזק ויש מפרשים שהרי כבר כתיב וכל טוב אדוניו בידו שנתן לו שטר מתנה על כל אשר לו ליחזק כדי שיקפנו לשלוח לו בתם וא"כ מנין היו לו נכסים. וגם זה אינו נכון בעיני שהרי מדכתיב וכל טוב אדוניו משמע אבל מה שלא היה טוב אדוניו כשאר בידו של אברהם וא"כ היה לו לאברהם עדיין קלה נכסים. לכן נראה לי לפרש שהוקשה לרבנותיו ז"ל מאחר שידע אברהם שבני הפילגשים כולם היו עובדי ע"א ושמותם נזכרים כן כמו שדרשו בב"ר א"כ היאך נתן אברהם להם מתנות הלא אסור ליתן מתנה לע"א שנאמר לא תחנם וראיה ממה שפרש"י בחומש בפסוק ויקח

לחם ומתת מיס וגו' ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שאלה לתרבות רעה. כן י"ל:

שמע להם שם טומאה. פרש"י שם טומאה כשוף ומעשה שדים וכזה רש"י וז"ל ויתמה הא בני נח מחזקין על הניחוש והניחוש גם בפירוש החומש לא הזכיר רש"י אלא שם טומאה ולא פירש מידי ידוק עכ"ל. ולי נראה דלא קשיא מידי מכמה טעמים חדא מה שכח הא בני נח מחזקין על הניחוש ועל הכישוף היינו למ"ד בפרק ד' מיתות דבן נח מחזק על הכשוף אבל לפוס קושטא לא קי"ל הכי דהא סוגין דעלמא ז' מלות שנלמו בני נח וספי לא וכן כתב הרמב"ם בפ"ט דהלכות מלכים ואפילו למ"ד דבן נח מחזק על הכשוף הא כבר כתב רבינו ירוחם והביאו בית יוסף בטור י"ד סימן קע"ט וז"ל אברהם שמסר שמות הטומאה לבני הפילגשים שפי' השבעה מותר בכל ענין אפי' שמשביע בשמות הטומאה ואינו בכלל כשפים ע"י מעשה אחר או ע"י לחש וכן נראה עיקר ונכון להחמיר שהוא איסור תורה ע"כ ביאור דבריו שכח שם קודם דלא מוקרי מעשה כשפים אלא כשלווקא דבר ועל ידו עושה מעשה או ע"י לחש בלא השבעה אבל ע"י השבעה לא מוקרי מעשה כשפים וא"כ מה שפרש"י כשוף היינו ע"י השבעה ולא זולת וע"י שלמד אברהם אבינו אותם כשוף ומעשה שדים כדי שיכולו להליל עלמם או אחרים וזה היתר גמור כמו שכח רש"י ז"ל בעלמו בהנחתו לטור י"ד וז"ל אם יכול אדם ללמוד מן המכשף עניני כשוף חשבתי דמותר ללמוד ולעשות להליל את עלמו או אחרים מתשובת מוסר"ר מנחם סימן מ"ו עכ"ל וכן משמע מפסקי מהרא"י סימן ל"ו. וכבר מלאתי כתוב שם טומאה פי' אפילו בטומאת הגוף יכולין להזכיר את השם ולא יזיק להם לפי שידע שבני הפילגשים לא היו נוהרים להזכיר שם בטהרה ו"א חס ושלום שלמד לדיק באברהם שום שם קדוש לרשעים אלא מסר להם שם להשביע השדים באדונים הממונים עליהם שיעשו להם כל מה שירצו וקרי ליה שם טומאה כמו ששנינו הלן בבית הקברות כדי שחשירה עליו רוח הטומאה כו'. וא"ת מה לו ללמד זו למכור להם ותיזך הרי"ז ז"ל שאמר אברהם הואיל שאני שולחם מעל יחזק בני לארץ קדם שמא יראו לבני קדם חלילים ומגידים להם עתידות וגם הם יעשו כן כדי לידע עתידות וגם יהיו סבורים שיש ממשות באלילים לכן לימדם כדי שידעו שאין ממש באלילים ועוד מלאתי כתוב לכך מסר להם שם טומאה לפי שראה אברהם שלא היו ראויים לידבק בשם ולא לסיות אלל יחזק לפי שנתנו אחר הטומאה ללד שמאל ולכן לא הזכיר שמו אותם לשמונה לפי שראה שאין בהם ממש שחורו לגללי אדם:

אף הקב"ה מביא נשמה וזרקה בגוף ודן אותם כאחד כו'. עיין בשער הגמול שחיבר הרמב"ן ז"ל ובספר עקרים פרק ל"ג במאמר רבינו:

שנאמר ולבא השמים לך משתחוים. הימה הלא אחתי קשה מפני מה שוקעת במערב אחתי אינה שוקעת בזרחה ונתן שלמא לקונה למזרח כעבד שטעל פרס מרבו וחזר לאחוריו ומשתחוה וכה"ג ממש פריך הגמרא בפרק לא יחפור והעלה בקושיא. ועוד קושיא אחרת יש להקשות כאן מה שהקשו התוספות שם שהרי בלילה נמי במזרח משתחוים ולריך עיון:

אפשר לחשיכה של בשר עומדת שלשה ימים בלא מלח כו'. קשה בעיני וכי עדיין לא ידע רבי שטיפה מהרחת אחר שלשה ימים ושבו אינה מולדת שהרי מקרא מלא הוא והיו נכונים לשלשת ימים וכדחקן בפרק רבי עקיבא ובפרק שמיני דמקואות:

ומקרא מסייעו לפתח חטאת רובץ. וא"ת הלא אמרו בב"ר ויתרוללו הבנים בקרבה א"ר ברכיה בשם רבי לוי שלא תאמר משיא ממעי אמו מרדכי לו אלא עד שהוא במעי אמו זרטי מחוזה לקבליה הה"ד וזר רשעים מרחם כשהיתה עוברת על בתי מדרשות יעקב מפרכם ללאת הה"ד בטרם אלרך בבטן ידעתיך ובשעה שהיא עוברת על בתי ע"א עשו רץ ומפרכם ללאת הה"ד וזר רשעים מרחם. וי"ל שיש ילד הרע בתי גווי ילד הרע המחשבי ילד.

להסירה וגם הטעם שהי שכתב ועוד דאין הכרעה מלויה בדבר שלם לא ג"ל כלל דלפי דבריו לא היה ראוי ג"כ לבדך ברכת המזון על פת שלם כיון דאין הכרעה מלויה בדבר שלם ולכן אומר אני אדרבה איפכא מהכתבא דכשם שאנו מצרכין ברכת המזון על פת שלם דק"ל כדבי יוחנן שאמר שלמה מלוה מן המוכרח כך הוא מלוה מן המוכרח לשיר פת שלם מתחלה על דעת זה על השלחן כשמצרכין ברכת המזון לבדך עליו ברכת המזון דויל בחר טעמא למה הרריך הכתיב אכול והורג הלא הוא משום כדי שיתן שבת והודאה בברכת המזון להשי"ת שלא בלבד שאכלנו כדי שבענו אלא גם הורגנו הרבה א"כ כל כמה שהוא שלם הוא יותר שבת והודאה להשי"ת כך כהבתי בימי חרפי ועכשיו שזכיתי ללמוד בזה פרשת חרומה מלאכי כדברי ולכן ג"ל שיש למחות ביד אותן שנהגו כדברי מהר"ו בזה :

בית אפל אין פוחמין לו חלומות כו'. משנה היא בפרק שני דנעשים ומייתי לה בפרק קמא דחולין ויליף לה מקרא בבורת כהנים כדפירש רש"י כאן :

תנא דבי אליהו לדיקים שטחיד כו'. אל טענה לחשוב שזה אליהו הוא אליהו הנביא התשבי אלא הוא התנא הרשום בהקדמת זרעים להרמב"ם ז"ל אלא חזי המעגל סוף פרק ז' ובפרק מי שהיה תמא תנא דבי אליהו רבי נהן אומר כל הישוב תחת כוכב אחד וכו' :

דף צג גדולרים לדיקים כמלאכי השרת שנאמר כו'. ג"ל לפרש שמלאכי השרת נשפטים בדליאתא במדרש חדשים לבקרים כו' ואלו לדיקים לא נשפטים ולא כדפרש"י וראהו דברוב ספרים לא מייתי כלל סיוס הפסוק ורויה די רביעאה דמה לבד אלהין וכן משמע בירושלמי דשבת דקאמר ורויה דקדמאה אין כתיב כאן אלא ורויה די רביעאה הם היו מצדין לפניו את האור :

ע"ב בין דחזויהו דלא מרח ודאין קטלוהו. אבל באיכה רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל אחריו שנהרג על ידי אומות העולם :

אפילו כריבדא דכובליתא לא הוה בכו. ג"ל לפרש שלא היה בכו רוסס כלל אפילו כריבדא דכובליתא ולא לריבא אלא לדחוק כדכ"י ועוד דלפירוש זה היה לומר ריבא וק"ל כך כחב רש"י ז"ל ואני אומר אחר המחילה דלא דק בלבן המקרא שעליו פירש כן דלבן מוס הכרימו לפרש כן ובדברי רש"י לא נזכר כריבדא אלא ריבדא וכן גורס הערוך וכן פירש רבינו סעדיה גאון בדניאל אין בהם כל מוס אפילו סתמא של הקזת דם :

באי סריסין. לא ידענא מאי קושא אמאי לא פירשו סריסין שרים כדמתרגס יונתן וכן פירש רד"ק בספר שרשים ובי תימא ח"כ מאי פורענות היה הנביא מתנבא לחזקיהו י"ל דניחא פורענות איכא שיהיו גולים מארצם ויולידם בהיכל המלך בבבל וכו"ג פרש"י בסמוך גבי שכתבסיה עבודת כו"ס בימיהם :

באי וחבל לא אחי ברוך. פרש"י ומהי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מוס לא מני פריך דאיכא לתימר בשעה שצאו לנבוכדנצר המימים הוו וסרסין כו'. בזה נשתלקה קושית ר"א בן עזרא מה שהקשה בדניאל אם אחי' דהוה סריס היאך כתיב ילדים אשר אין בהם כל מוס ואין מוס קשה מן הסריס. ועוד הקשה אם יסורם הגער תחבר דעתו יהוה מבקש להיוחס העומדין לפניו יודעי כל חכמה וגם זה אינו כלום דמשום שיסורם לז' תחבר דעתו אצלו הסריסין וכן לפיפיר סריס פירעה כולם חסרי דעת היו :

דף צד ואיהו לאו נביא. לאו למימרא שלא היה נביא כלל אלא שלא היה נביא חשיב כל כך כמו חגי זכריה ומלאכי וכן גראה מדברי רש"י בפ"ק דמגילה שפירש אינהו נביאי שהרי נתנבאו לישראל בשליחות של הקב"ה והוא לא נשתלח לישראל לשם נביאות. והא דתניא בפ"ק דמגילה מ"ה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל כו' לאו דניאל בכלל מדקאמר שנתנבאו לישראל דהיינו בשליחות הקב"ה והוא לא נשתלח לישראל לשם

ויזר המעשי כח"ס בפרק המפלת דרש רבי שמלאי למה הולך דומה במצי אמו כו' עד ומלמדיו איתו כל התורה כולה כו' עד וכשילא לאיר העולם בא מלאך וספרו על פיו ומשכח ממנו כל התורה כולה שנאמר לפתח חטאת ריבון הרי שבצורתו בבטן לומר כל התורה כולה וכיון שיכול ללמד ודאי יש לו שכל ג"כ לנחור בטוב ולמאוס ברע פ"י היל"ט שבו המחשבי וממילא ג"כ איפכא והכי נמי יעקב ועשו כשלמדו התורה בבטן אדם בחר יעקב בחירה ולכך כשעברה בבתי מדרשות היה יעקב רץ ומפרכס לאלה לקיים מחשבתו ובחירתו וכן עשו לפני בתי ע"א והכל במחשבתם ובכח יצאם שהיה להם בעודנו בבטן זה טוב זה רע אלא שאחר כך בשעת הלידה ספר להם המלאך על פיהם ושכחו מחשבתם הראשונה ובא להם היל"ר המעשי המסית האדם לעשות המעשים הרעים ועל זה נאמר לפתח חטאת ריבון אבל קודם לכן היה להם היל"ר המחשבי :

אין בין העולם הזה לימות המשיח. אף על גב דהשתא אין ירושלים ואין בית המקדש ואלו לימות המשיח יהיה הכל בניו לר"ך לומר דהאי אין בין לאו דוקא הוא כך כהבו החוספות בפרק כמה אשה :

אמר הקב"ה מה שאני נותן את מחיה והדר מה מחלתי כו'. בפסחים בפרק אלו דברים גרסינן הלא תירוצא בברייתא דמייתי בסמוך ורבא משני באופן אחר אמר הקב"ה מה שאני נותן מחיה כמו שאני מחלתי ואני ארפא :

אלא מעלה עליו הכתוב כאלו בנה. קשה בעיני ומה יאמר בפסוק אז יקרא יהושע לראובני וגו' ובפסוק יעשו עגל בחורב כמה יעוררו במדבר יעליבוהו בשימון וכל המזמור כן : **דף צב יחי** ראובן בעולם הזה כו'. פירוש לא ימות קודם השנים הקצובות או לא ימות אחד מהן במלחמה שהרי אי אפשר שיחיה לעולם ואל ימות בעולם הבא על מעשה בלהה :

דאמר עולא שתי הופעות הללו למה כו'. במסכת ברכות פרק אין עומדין מייתי הך הגדה בסגנון אחר וגם רש"י לא פירש שם כדפירש כאן ואין להאריך במילי דאגדה :

כל אדם שאין בו דעה. פירוש שאינו רואה ליתן לב להתבונן ולדע :

כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה כו'. להכי נקט בלילה לפי שהקול נשמע למרחוק וכו"ג פרש"י בפרק עושין פסין גבי כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו נחרב כו'. ובזה נחישב הא דנקט נשמעין ולא נקט לימדיו או עוסקין וכיוצא בזה ויותר נכון בעיני לפרש דלהכי נקט נשמעין בלילה לפי שאמרו אין דינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רומי בלילה ובפרק הדר אמר ריש לקיש לא איברי ליליא אלא לגירכא :

והאמר רבי אלעזר כל המשייר פתיים על שלחנו כו'. תמיה גדולה בעיני אמאי לא כתבוהו הפוסקים המפורסמים כגון הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ושאר המחברים. שוב מלאכי שהרב מהר"י קארו ז"ל בספר בית יוסף בטור י"ד בסוף סימן קע"ח תמה ג"כ ולא שם לבו ליישב. ושם י"ל משום שהיה קוים להו דעבודת עכו"ם של גר אינה בנמצא כלל בזמן הזה וכו"ג פירשנו במסכת תמיד :

הא דאיכא שלמה בהדיה כו'. מכאן נראה שיש להסיר פת שלם מן השלחן כשמצרכין ברכת המזון ועוד דאין הכרעה מלויה בדבר שלם דהוי כמו דבר שנמדה שאין הכרעה מלויה כו' כך כתב מהר"י וייל ז"ל בחידושי דינין סימן מ' וקשה לי על מה שכתב מכאן נראה כו' שהרי אם הפת שלם כבר היה מונח על השלחן בשעת אכילה אז אין שייך כלל לומר בו העורכים לגד שלחן מאחר שהוא אינו עורך כלום לאחר שאכל ואין ספק שמפני כך הוכרח רש"י לפרש הא דאיכא שלמה בהדיה שמביא שלמה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיחין ששייר דמחוי דלשם ע"א עביד הכי כו' מדפירש שמביא שלמה לאחר שאכל משמע בהדיא שאינו אסור אלא דוקא להביא אבל אם היתה כבר מונחת על השלחן אין לר"ך